

Гайдук Л. А.

ДЕРЖАВНА ІННОВАЦІЙНА ПОЛІТИКА ЯК РУШІЙНА СИЛА ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Розглянуто мету та завдання державної інноваційної політики, механізми її реалізації. Проаналізовано впровадження інновацій на промислових підприємствах, джерела фінансування інноваційної діяльності, інноваційну активність суб'єктів господарювання, визначено кількість інноваційно активних підприємств у промисловості за напрямками інноваційної діяльності, оцінено стан інноваційної активності промислових підприємств у регіонах України та в державі загалом.

Ключові слова: інноваційний процес, державна інноваційна політика, інноваційне підприємництво, конкурентоспроможна продукція, інноваційна активність, джерела фінансування інноваційної діяльності, економічний розвиток регіонів, регіональна інноваційна політика.

В Україні наявні вагомі передумови для активізації інноваційного процесу, але поки що не створено дієвого механізму забезпечення необхідних технологічних змін через відсутність достатніх коштів і економічної мотивації для інноваційних трансформацій. Відомо, що принципово нові базові інноваційні технології потребують значних інвестиційних вкладень, тому необхідно консолідувати зусилля та ресурси підприємств і держави для виконання ключового завдання – забезпечення стійкого економічного зростання. Державна інноваційна політика має спрямовуватися на створення сприятливого економічного клімату для здійснення інноваційних процесів, зокрема:

- розроблення комплексного підходу до розв'язання проблем інноваційного розвитку та ефективного функціонування інноваційної системи;
- збереження й розвиток наукового та виробничо-технологічного потенціалу, зокрема фундаментальної науки і системи підготовки кадрів, його використання для підтримання сучасного технологічного рівня і переходу до високих технологій;
- формування системи підготовки і перепідготовки кадрів у сфері інноваційного підприємництва¹.

Головною метою інноваційної політики держави є створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу; забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- і ресурсозберігаючих технологій; виробництва і реалізації нових видів конкурентоспроможної продукції.

¹ Програма економічних реформ на 2010–2014 роки “Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.president.gov.ua/docs/Programa_reform_FINAL_1.pdf.

Інноваційна політика є частиною економічної політики та спрямована на забезпечення ефективності інноваційної діяльності. Механізми реалізації державної інноваційної політики визначені законодавчими й урядовими структурами. Згідно із Законом України “Про інноваційну діяльність” від 04.07.2002 № 40-IV (редакція станом на 05.12.2012) державне регулювання інноваційної діяльності здійснюється шляхом:

- орієнтації національної економіки на інноваційний шлях розвитку;
- визначення державних пріоритетів інноваційного розвитку;
- формування нормативно-правової бази у сфері інноваційної діяльності;
- створення умов для збереження, розвитку і використання вітчизняного науково-технічного та інноваційного потенціалу;
- забезпечення взаємодії науки, освіти, виробництва, фінансово-кредитної сфери в розвитку інноваційної діяльності;
- ефективного використання ринкових механізмів для сприяння інноваційній діяльності, допомоги підприємству в науково-виробничій сфері;
- вжиття заходів, спрямованих на підтримку міжнародної науково-технологічної кооперації, трансферу технологій, захисту вітчизняної продукції на внутрішньому ринку та її просування на зовнішній ринок;
- фінансової підтримки, реалізації стимулюючої кредитної, податкової та митної політики у сфері інноваційної діяльності;
- сприяння розвитку інноваційної інфраструктури;
- інформаційного забезпечення суб’єктів інноваційної діяльності;
- підготовки кадрів у сфері інноваційної діяльності².

Завданням інноваційної політики є створення умов для стійкого економічного зростання країни, виходу інноваційної продукції на внутрішній і зовнішній ринки, заміщення імпоротної продукції на внутрішньому ринку за рахунок підвищення технологічного рівня і конкурентоспроможності виробництва³.

Інноваційна політика, яка провадиться на сьогодні в Україні, є результативною. З боку держави вживаються заходи зі стимулювання інноваційної діяльності, такі як видання нормативних актів і надання бюджетного фінансування. Проте, на наш погляд, важливо активізувати зусилля для залучення приватного бізнесу до фінансування інноваційної діяльності.

Для розв’язання цієї проблеми необхідно сформулювати стабільну нормативно-правову базу, відновити інвестиційну привабливість об’єктів приватизації, розширити й модернізувати транспортну інфраструктуру, зокрема газотранспортну систему, створити додаткові стимули для залучення

² Про інноваційну діяльність : закон України від 04.07.2002 № 40-IV (редакція станом на 05.12.2012) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=40-15>.

³ Государственное регулирование национальной экономики / под ред. Н. А. Платоновой, В. А. Шумаева, И. В. Бушуевой. – М. : Альфа-М, ИНФРА-М, 2008. – 653 с.

інвестицій у пріоритетні галузі вітчизняної економіки, зміцнити банківську систему України, поліпшити умови для зростання обсягів транзитних перевезень, організувати національну мережу міжнародних транспортних коридорів тощо.

Стан інноваційної активності в Україні з 2000 р. ілюструють табл. 1–3.

Таблиця 1

Динаміка впровадження інновацій на промислових підприємствах

Рік	Питома вага підприємств, які впроваджували інновації, %	Впроваджено нових технологічних процесів, од.		Освоєно виробництво інноваційних видів продукції*, найменувань		Питома вага реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі промислової, %
		усього	зокрема маловідходні, ресурсозберігаючі	усього	зокрема нові види техніки	
2000	14,8	1 403	430	15 323	631	
2001	14,3	1 421	469	19 484	610	6,8
2002	14,6	1 142	430	22 847	520	7,0
2003	11,5	1 482	606	7 416	710	5,6
2004	10,0	1 727	645	3 978	769	5,8
2005	8,2	1 808	690	3 152	657	6,5
2006	10,0	1 145	424	2 408	786	6,7
2007	11,5	1 419	634	2 526	881	6,7
2008	10,8	1 647	680	2 446	758	5,9
2009	10,7	1 893	753	2 685	641	4,8
2010	11,5	2 043	479	2 408	663	3,8
2011	12,8	2 510	517	3 238	897	3,8

* До 2003 р. – нові види продукції.

Джерело: Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Як бачимо з табл. 1, упровадження нових технологічних процесів у 2011 р. порівняно з 2000 р. зросло в 1,7 раза і протягом цього періоду неухильно збільшувалося, за винятком перед- і післякризових років. Освоєння виробництва інноваційних видів продукції з 2000 до 2010 р. скоротилося в 6,4 раза, але з 2011 р. впевнено повертає свої позиції. Таку саму тенденцію спостерігаємо і щодо питомої ваги реалізованої продукції в загальному обсязі промислової.

На інноваційну активність підприємств впливає обсяг коштів, що надходять з державного бюджету, за рахунок іноземних інвестицій, фінансів приватного бізнесу і власних витрат підприємств. Загальна сума витрат на інноваційну діяльність у 2011 р. збільшилася порівняно з 2000 р. у 8,2 раза (див. табл. 2).

Динаміка використання джерел фінансування інноваційної діяльності, млн грн

Рік	Загальна сума витрат	У тому числі за рахунок засобів			
		власних	державного бюджету	іноземних інвесторів	інші джерела
2000	1 757,1	1 399,3	7,7	133,1	217,0
2001	1 971,4	1 654,0	55,8	58,5	203,1
2002	3 013,8	2 141,8	45,5	264,1	562,4
2003	3 059,8	2 148,4	93,0	130,0	688,4
2004	4 534,6	3 501,5	63,4	112,4	857,3
2005	5 751,6	5 045,4	28,1	157,9	520,2
2006	6 160,0	5 211,4	114,4	176,2	658,0
2007	10 850,9	7 999,6	144,8	321,8	2 384,7
2008	11 994,2	7 264,0	336,9	115,4	4 277,9
2009	7 949,9	5 169,4	127,0	1 512,9	1 140,6
2010	8 045,5	4 775,2	87,0	2 411,4	771,9
2011	14 333,9	7 585,6	149,2	56,9	6 542,2

Джерело: Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Державна допомога інноваційній діяльності зросла з 7,7 млн грн у 2000 р. до 149 млн грн у 2011 р., або в 19,7 раза. Однак, незважаючи на позитивну тенденцію, іноземні інвестиції різко скоротилися, порівняно з 2010 р. в 42,3 раза.

Для залучення іноземних інвестицій необхідно забезпечити стабільність політичного середовища, зменшити податкове навантаження, сприяти розвитку фінансових ринків, впровадити ефективні методи корпоративного управління і далі покращувати імідж країни.

Позитивні зміни спостерігаються також у структурі витрат. Зокрема, якщо в 2010 р. рівень загальних витрат дорівнював 8045,5 млн грн і знизився порівняно з 2008 р. на 33 % (становив 11 994,2 млн грн), то в 2011 р. загальна сума витрат досягла вже 14 333,9 млн грн, перевищивши результати за весь аналізований період, починаючи з 2000 р. (див. табл. 3).

Економічна політика держави останніми роками була зорієнтована на підтримання макроекономічної стабільності, завдяки чому досягнуто певних позитивних результатів: пожвавлено інвестиційну діяльність, збільшено валютні резерви, підвищено ліквідність банківської системи. Водночас забезпечення макроекономічної стабільності є важливим, але не головним завданням. Економічний апарат держави має працювати на перспективу: на забезпечення функціонування інноваційної моделі розвитку економіки і промисловості; розроблення гнучких механізмів підтримки інноваційних виробництв; реформування амортизаційної політики; вжиття заходів, спрямованих на підвищення рівня самофінансування компаній; активніше інтегрування в міжнародний інвестиційний ринок.

Динаміка інноваційної активності суб'єктів господарювання

Рік	Питома вага підприємств, які впроваджували інновації, %	Витрати на інноваційну діяльність, млн грн, у тому числі:					
		Усього	Дослідження і розробки*	Придбання інших зовнішніх знань**	Підготовка виробництва для впровадження інновацій***	Придбання машин, устаткування і програмного забезпечення****	Інші витрати
2000	18,0	1 760,1	266,2	72,8	163,9	1 074,5	182,7
2001	16,5	1 979,4	171,4	125,0	183,8	1 249,4	249,8
2002	18,0	3 018,3	270,1	149,7	325,2	1 865,6	407,7
2003	15,1	3 059,8	312,9	95,9	527,3	1 873,7	250,0
2004	13,7	4 534,6	445,3	143,5	808,5	2 717,5	419,8
2005	11,9	5 751,6	612,3	243,4	991,7	3 149,6	754,6
2006	11,2	6 160,0	992,9	159,5	954,7	3 489,2	563,7
2007	14,2	10 850,9	986,5	328,4	—	7 471,1	2 064,9
2008	13,0	11 994,2	1 243,6	421,8	—	7 664,8	2 664,0
2009	12,8	7 949,9	846,7	115,9	—	4 974,7	2 012,6
2010	13,8	8 045,5	996,4	141,6	—	5 051,7	1 855,8
2011	16,2	14 333,9	1 079,9	324,7	—	10 489,1	2 440,2

* З 2007 р. сума внутрішніх і зовнішніх НДР.

** До 2007 р. придбання нових технологій.

*** З 2007 р. показник віднесений до інших витрат.

**** До 2007 р. придбання машин і устаткування пов'язане з впровадженням інновацій.

Джерело: Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

На нинішньому етапі оздоровлення економіки формування механізмів стійкого і динамічного економічного розвитку, успішна інтеграція в глобальний ринок мають відбуватися на рівні окремих регіонів. Функція держави полягає в створенні умов для мобілізації ресурсів і реалізації можливостей регіонів. Для сучасної економіки стає нормою, коли регіональні підприємства, раніше орієнтовані тільки на внутрішній ринок, успішно виходять на ринки інших країн.

Економічний розвиток регіонів України зумовлений їхнім науково-технологічним та інноваційним потенціалом, що визначається рівнем матеріально-технічних, трудових, інформаційних і фінансових ресурсів.

Ефективність інноваційної діяльності залежить від того, якою мірою місцева влада забезпечує відповідну життєдіяльність регіонів. Регіони повинні не лише використовувати досягнення науки, техніки і технологій, а й безпосередньо організовувати інноваційну діяльність.

Пріоритет такої діяльності в регіонах має полягати у створенні умов для ефективної та результативної роботи товаровиробників будь-яких організаційно-правових форм і всіх сфер діяльності, оскільки від цього залежать інвестиційні можливості регіону і, відповідно, динаміка поширення інновацій у межах державної інноваційної політики. Концептуально регіональна інноваційна політика України як частина державної є сукупністю форм і методів стимулювання інноваційної активності в регіонах. Результатом такої політики повинні стати науково-технічні розробки, втілені в нові конкурентоспроможні види продукції або в сучасні технологічні процеси.

Інноваційна активність промислових підприємств регіонів України відображена в табл. 4.

Як бачимо з табл. 4, загалом по Україні в 2009–2011 рр. число інноваційно активних підприємств збільшилося в 1,18 раза. Слід мати на увазі, що за регіонами ця тенденція зберігається, за винятком Закарпатської, Львівської, Полтавської, Сумської і Харківської областей. У Запорізькій області кількість інноваційно активних підприємств стрімко зросла з 22 у 2010 р. до 116 у 2011 р. За напрямками інноваційної діяльності за вказаний період число регіональних підприємств, що використовують внутрішні науково-дослідні розробки, дещо коливається, і лише в Запорізькій області спостерігається різкий позитивний стрибок з восьми підприємств у 2010 р. до 23 у 2011 р.

Необхідно відзначити важливу роль регіонів у інноваційному розвитку країни, оскільки вони компетентні у вирішенні питань, що визначають інноваційну активність усіх суб'єктів господарювання. Ринкові трансформації в регіонах спонукають і зумовлюють взаємодію між науково-технічною галуззю і сферою управління, посилюючи їх зацікавленість і взаємозалежність.

У деяких регіонах обласні державні адміністрації розробили й затвердили регіональні інноваційні програми, спрямовані на формування інноваційної моделі розвитку економіки. Такі програми реалізовувалися в Черкаській області – Обласна програма науково-технічного і інноваційного

Динаміка кількості інноваційно активних підприємств у промисловості за напрямами інноваційної діяльності

Регіон	Інноваційно активні підприємства, всього			Внутрішні науково-дослідні розробки		
	2009	2010	2011	2009	2010	2011
<i>Україна</i>	1 411	1 462	1 679	240	224	248
АР Крим	31	37	46	7	10	9
Вінницька обл.	39	45	47	7	7	8
Волинська обл.	21	26	26	3	1	1
Дніпропетровська обл.	60	65	63	10	13	14
Донецька обл.	80	86	85	14	10	9
Житомирська обл.	37	42	48	1	–	–
Закарпатська обл.	36	27	22	1	–	–
Запорізька обл.	31	22	116	11	8	23
Івано-Франківська обл.	94	82	96	7	11	12
Київська обл.	46	39	46	5	5	6
Кіровоградська обл.	32	37	41	6	6	6
Луганська обл.	54	59	68	10	10	13
Львівська обл.	106	102	100	8	5	5
Миколаївська обл.	63	71	92	7	6	9
Одеська обл.	58	62	79	8	5	9
Полтавська обл.	52	45	31	8	8	7
Рівненська обл.	29	27	31	7	6	7
Сумська обл.	41	42	40	9	7	7
Тернопільська обл.	46	40	47	4	5	4
Харківська обл.	135	161	146	28	27	25
Херсонська обл.	28	39	58	6	8	9
Хмельницька обл.	23	60	79	–	–	–
Черкаська обл.	37	48	54	13	10	11
Чернівецька обл.	36	30	39	3	2	1
Чернігівська обл.	50	40	42	4	6	5
м. Київ	136	119	125	51	46	45
м. Севастополь	10	9	12	2	2	3

Джерело: Статистичний збірник “Регіони України” 2011 : Ч. 2 / за ред. О. Г. Осауленка. – К. : Державна служба статистики України, 2011.

розвитку на 2008–2011 роки, у Запорізькій області – Цільова економічна програма інноваційного розвитку Запорізької області на 2008–2012 роки⁴.

У Дніпропетровській області діє Регіональна програма інноваційного розвитку Дніпропетровської області на період до 2020 року, метою якої є

⁴ Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів : збірник / М. В. Стріха, В. С. Шовкалюк та ін. – К. : Прок-Бізнес, 2009. – 40 с.

формування інноваційної інфраструктури, здатної забезпечити підвищення конкурентоспроможності національної економіки, ефективне використання наявного науково-технологічного потенціалу шляхом створення інноваційних підприємств⁵.

Варто зауважити, що на регіональному рівні практично не розроблено дієвої системи пріоритетів і механізмів інтеграції регіональних галузевих програм у національну інноваційну систему. Згідно з пілотним дослідженням інноваційної діяльності за міжнародною методологією CIS 6 у декількох регіонах (м. Київ, АР Крим, Харківська, Донецька і Чернівецька обл.) рівень інноваційної активності підприємств коливається в діапазоні 10–30 %, зокрема великих – 23–49, середніх – 1–29, малих – 7–23 %⁶.

Перспективи науково-технологічного розвитку регіонів виявляються завдяки можливості створювати і використовувати нові технології, вдосконалювати систему управління у сфері інноваційної діяльності, оптимізувати організаційну структуру. Для активного інноваційного розвитку регіонів пріоритетним повинен бути підхід, що розмежовує функції центру й регіонів, відтак регіональні організації та підприємства стануть безпосередніми учасниками й організаторами процесу технологічного відтворення на якісно новій інноваційній основі й зможуть задіяти державно-приватне партнерство як базовий механізм взаємодії держави і бізнесу в інноваційній сфері.

Економіка регіонів України потребує структурної переорієнтації, зумовленої випереджальним розвитком високотехнологічних галузей, підвищенням наукомісткості промислового виробництва і зміщенням акцентів у інноваційній політиці в бік поліпшення організації інноваційної діяльності. Тому доцільно вдосконалити законодавчу базу, що регламентує інноваційну діяльність, та вжити заходи, спрямовані на створення, реконструкцію й оновлення інфраструктури виробництва.

Таким чином, необхідно, щоб в Україні пріоритетним стало формування регіональної інноваційної політики, яка забезпечує стійке зростання конкурентоспроможності вітчизняних регіонів завдяки підвищенню їхнього технологічного рівня, інноваційній активності й впровадженню нових продуктів, послуг, технологій, а також методів організації та управління господарською діяльністю.

Стаття надійшла до редакції 09.09.2013

⁵ Портал інноваційного розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pir.dp.ua>.

⁶ *Іванов О. В.* Регіональна складова державної інноваційної політики в Україні. Теорія та практика державного управління / О. В. Іванов, Н. А. Сумак. – Вип. 4 (27). – 2009.